Цивільне право і цивільний процес

УДК 346.7

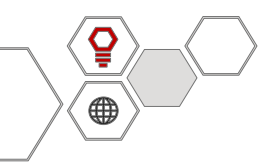
DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20425321>**Механізми відшкодування шкоди, завданої воєнними діями земельним ділянкам сільськогосподарського призначення****Янковський Валерій Андрійович,**

Доктор філософії (PhD) за спеціальністю 081 Право, адвокат

<https://orcid.org/0009-0002-8732-8211>**Прийнято: 14.05.2026 | Опубліковано: 28.05.2026**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню механізмів відшкодування шкоди, завданої воєнними діями земельним ділянкам сільськогосподарського призначення. Встановлено, що наявне чинне законодавство немає належного врегулювання окресленого питання, а більше зосереджене на компенсаціях за знищене або пошкоджене майно, оминаючи або фрагментарно регулюючи питання компенсації шкоди, які зазнають земельні ділянки внаслідок воєнних дій.

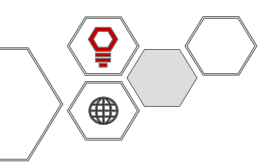
Питання, що стосуються відшкодування шкоди земельним ділянкам сільськогосподарського призначення, набули актуальності у зв'язку з тим, що їх відновлення потребує значних витрат з боку власників або користувачів, оскільки їх використання до проведення такого відновлення обмежене або взагалі неможливе. Okремо постають питання розмежування відповідальності між агресором, державою, власниками чи користувачами за шкоду, яка завдається таким земельним ділянкам.

З урахуванням проведених досліджень певних питань, що стосуються користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення, відшкодування завданої шкоди за знищене або пошкоджене майно, напрацювання певної судової практики в цій сфері, обраний напрям дослідження є предметом як наукового так і практичного інтересу, а напрацювання відповідних механізмів відшкодування потребує зваженого та всебічно обґрунтованого підходу.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що наявне законодавство потребує свого удосконалення в частині напрацювання механізмів відшкодування шкоди, завданої воєнними діями земельним ділянкам сільськогосподарського призначення. Завдана шкода може бути відшкодована власнику чи користувачу лише після звільнення окупованих територій, на яких розташовуються відповідні постраждалі земельні ділянки і у разі наявності прямої зацікавленості у власника чи користувача у відновленні властивостей постраждалої земельної ділянки. Оскільки тільки після звільнення окупованих територій чи припинення активних бойових дій в місцях розташування земельних ділянок сільськогосподарського призначення є можливість провести належну оцінку завданої шкоди, встановити доцільність проведення відповідного відновлення, внесення до Міжнародного реєстру збитків і встановлення механізму відшкодування завданої шкоди. Наведено авторське бачення механізмів відшкодування шкоди, завданої воєнними діями земельним ділянкам сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення; відновлення, збройна агресія, кримінальна відповідальність, цивільна відповідальність, господарська відповідальність.

Mechanisms for compensation for damage caused by military actions to agricultural land

Valerii Yankovskyi,

Ph.D. in Law (Specialization 081), Attorney

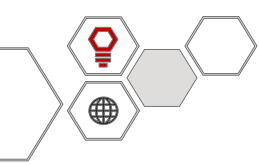
<https://orcid.org/0009-0002-8732-8211>

Abstract. This article examines the mechanisms for compensating for damage caused by military actions to agricultural land. It has been established that current legislation does not adequately address this issue, but rather focuses on compensation for destroyed or damaged property, while either ignoring or only partially regulating the issue of compensation for damage suffered by agricultural land as a result of military actions.

Issues regarding compensation for damage to agricultural land have become particularly relevant because restoring such land requires significant expenses on the part of owners or users, as its use is limited or entirely impossible until such restoration is completed. Separately, questions arise regarding the allocation of liability among the aggressor, the state, owners, or users for damage caused to such land plots.

Taking into account research on specific issues related to the use of agricultural land, compensation for damage caused to destroyed or damaged property, and the development of relevant case law in this area, the chosen research topic is of both academic and practical interest, and the development of appropriate compensation mechanisms requires a balanced and comprehensively justified approach.

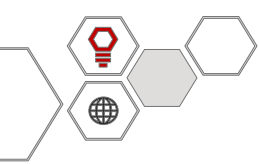
The study found that current legislation needs to be improved with regard to the development of mechanisms for compensating for damage caused by military actions to agricultural land. The damage caused can be compensated to the owner

or user only after the liberation of the occupied territories where the affected agricultural land plots are located and provided the owner or user has a direct interest in restoring the properties of the affected land plot. Since only after the liberation of the occupied territories or the cessation of active hostilities in the locations of agricultural land plots is it possible to conduct a proper assessment of the damage caused, determine the feasibility of carrying out the relevant restoration, enter the information into the International Register of Damages, and establish a mechanism for compensating the damage caused. The author's vision of mechanisms for compensating for damage caused by military actions to agricultural land plots is presented.

Keywords: agricultural land; restoration, armed aggression, criminal liability, civil liability, commercial liability.

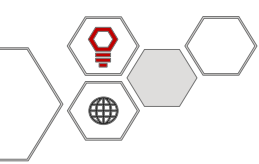
Постановка проблеми. Проведення господарської діяльності в сучасних умовах крім звичайного підприємницького ризику містить у собі низку воєнних ризиків. Відповідно до ч.4 ст. 13 Основного закону держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, а отже, і повинна забезпечувати нівелювання воєнних ризиків. Однак, ця функція держави виконується не належним чином, і лише нещодавні зміни у законодавстві спрямовані на виправлення ситуації. Насамперед мається на увазі Постанова КМУ №1541 від 28.11.2025 року щодо деяких питань надання часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також часткової компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків. Але, вже в самій назві постанови закладені підводні камені у вигляді лише «деяких питань», лише «часткової компенсації» та ін. Якщо ж проаналізувати постанову більш детально, з'ясовується, що на компенсацію можуть претендувати не всі суб'єкти права

власності та господарювання, не всі види майна можуть бути відшкодовані та ін. Поза увагою постанови залишилися питання, які стосуються здійснення діяльності суб'єктами господарювання в сільськогосподарській сфері і пов'язані з використанням ними земельних ділянок для організації сільськогосподарського виробництва. Внаслідок воєнних дій земельні ділянки зазнають величезної шкоди, яка призводить до того, що вони не можуть тривалий час використовуватися у сільськогосподарському виробництві, а можуть і взагалі вибувати із земель цієї категорії. Відповідно, постають питання, щодо того, яким чином відшкодовувати завдані збитки такому майну, хто може претендувати на таке відшкодування або навпаки нести відповідальність за невжиття заходів, спрямованих на недопущення завдання шкоди. При цьому, слід брати до уваги чи були дотримані вимоги екологічного та земельного законодавства щодо захисту земель від забруднення до початку ведення бойових дій, а також доцільність проведення відповідного відновлення земельної ділянки сільськогосподарського призначення.

Належне та своєчасне вирішення окреслених питань дозволяє встановити межі відповідальності винних суб'єктів та шляхи застосування такої відповідальності за псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення хімічними, вибухонебезпечними, радіоактивними та іншими речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами; невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням; непроведення рекультивації порушених земель; знищення або пошкодження протиерозійних і гідротехнічних споруд, захисних насаджень та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з встановленням відповідальності за порушення в сфері земельних відносин,

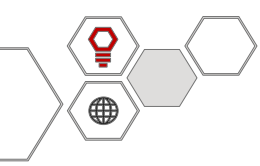
відновленням земельної ділянки сільськогосподарського призначення постійно стають предметом як наукового так і практичного інтересу [1 – 5].

На окремих питаннях відшкодування шкоди, завданої земельним ділянкам сільськогосподарського призначення внаслідок воєнних дій, аналізі відповідної судової практики зосередили свої дослідження Дребот О.І., Тарнавський В.А., Міняйло А.А., Дмитренко Л.А., Навроцький Д., Шашина М.В., Драбенко Т.Б., Улітко Т.В., Піддубний О.Ю., Мамонова Н., Бородіна О., Кунс Б. та ін. [6 – 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, враховуючи невідпрацьоване законодавство щодо відшкодування шкоди, завданої воєнними діями земельним ділянкам сільськогосподарського призначення, недостатнє вивчення науковою спільнотою цього питання, наявний запит від власників та користувачів земельних ділянок, які стикнулися із завданням шкоди своїм земельним ділянкам на таке відшкодування, проведення дослідження відносно пошуку механізмів фінансування заходів по відновленню стану ділянок чи компенсації їх вартості набуває актуальності та необхідності в умовах сьогодення.

Метою цієї статті є дослідження механізмів відшкодування шкоди, завданої воєнними діями земельним ділянкам сільськогосподарського призначення, виокремлення наявних проблем та пошук можливих шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. З аналізу наявної нормативно-правової бази, що має врегульовувати питання відшкодування шкоди, земельним ділянкам сільськогосподарського призначення слід згадати Земельний кодекс України, Закон України «Про оренду землі», Закон України «Про охорону земель», Цивільний кодекс України, Постанову КМУ № 284 від 12.03.2024 року Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення гуманітарного розмінування (далі –

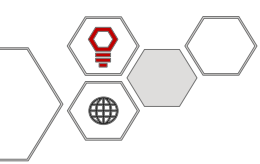

ПКМУ № 284 від 12.03.2024 року), Постанову КМУ № 1541 від 28.11.2025 року «Деякі питання надання часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також часткової компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків» (далі – ПКМУ № 1541 від 28.11.2025 року) та ін.

Але, не дивлячись на те, що країна вже понад десятиліття живе в умовах воєнних викликів, розв'язання окресленого кола питань у чинному законодавстві не знаходить свого належного відображення. Тому, нам слід погодитися з В.В. Мушенком та О.С. Бісюком, що при такому стані речей першочерговим завданням держави є формування нормативно-правової бази щодо відшкодування шкоди внаслідок військових дій, а також удосконалення усієї спеціальної вітчизняної нормативно-правової бази [13, с. 199, 201].

Земельний кодекс України (далі – ЗК України), а саме, ч. 2 ст. 90 та ч. 2 ст. 95 закріплюють, що порушені права власників та землекористувачів земельних ділянок підлягають відновленню в порядку, встановленому законом. Ч. 3 ст. 152 ЗК України визначає, що захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється шляхом відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав. Для забезпечення економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель задіюються механізми у вигляді виділення коштів державного або місцевого бюджету зазначеним категоріям для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини (ст. 205 ЗК України).

Ст. 28 та 29 Закону України «Про оренду землі» розглядають лише випадки завдання збитків орендареві орендодавцем унаслідок невиконання орендодавцем умов, визначених договором оренди землі та погіршення

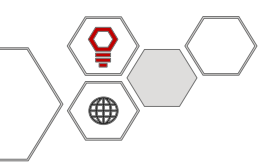

орендарем корисних властивостей орендованої земельної ділянки, оминаючи випадки завдання шкоди земельним ділянкам внаслідок воєнних дій.

Закон України «Про охорону земель» ч. 2 ст. 45 визначає, що у разі виявлення фактів забруднення ґрунтів небезпечними речовинами спеціально уповноважені органи виконавчої влади у галузі охорони земель вживають заходів до обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності суб'єктів незалежно від форм власності, притягнення винних до відповідальності та здійснення в установленому порядку робіт з дезактивації, відновлення забруднених земель, консервації угідь і визначення режимів їх подальшого використання.

З проаналізованого законодавства не вбачається, які мають здійснюватися заходи з боку держави у разі завдання непоправної шкоди земельним ділянкам внаслідок воєнних дій. Мається на увазі, що задекларований у ч. 3 ст. 152 ЗК України захист у вигляді відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав може не відбутися оскільки не буде фактичної можливості здійснити відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав. Також не надає відповіді на визначене питання і ст. 157 ЗК України, в якій йдеться про відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування оскільки під перелічені в ст. 156 ЗК України підстави відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам не підпадає шкода, завдана внаслідок воєнних дій.

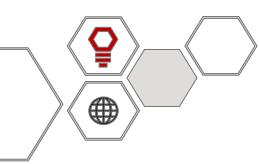
Як справедливо зазначають А.А. Міняйло та Л.А. Дмитренко, одним із наслідків завдання шкоди такого виду є те, що подальший обробіток земель під час якого забруднені ґрунти перемішуються з умовно чистими, забруднюючи землі глибше та масштабніше і ледь не єдиним способом уникнення небезпеки є вилучення земель з сільськогосподарського використання [7, с. 197]. У разі настання окресленої обставини – тобто

вилучення земель з сільськогосподарського використання можна вести мову про знищення чи пошкодження майна внаслідок збройної агресії, оскільки земельна ділянка у розумінні чинного законодавства є майном.

Проте, звернення до ПКМУ № 1541 від 28.11.2025 року, яка врегульовує питання надання компенсацій вартості майна суб'єктів господарювання, яке знищене чи пошкоджене внаслідок збройної агресії Російської Федерації дає зрозуміти, що земельні ділянки не відносяться до майна, за пошкодження якого може бути надана часткова компенсація. Окремо є питання, що на таку компенсацію не можуть претендувати нерезиденти України, компенсація надається лише за майно, що було знищено або пошкоджено починаючи з 01 січня 2026 року, компенсація не надається фізичним особам та ін. [14].

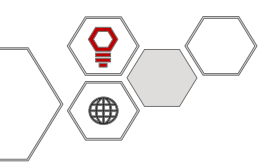
В той самий час, ПКМУ № 284 від 12.03.2024 року, визначає порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення гуманітарного розмінування з метою відновлення сільськогосподарського виробництва на розмінованих земельних ділянках. Право на покриття витрат мають сільськогосподарські товаровиробники – фізичні особи, фізичні особи-підприємці або юридичні особи будь-якої форми власності, на земельних ділянках поза межами територій, які включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Мінрозвитку; та на територіях, які включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Мінрозвитку, а саме: можливих бойових дій (для яких визначена або не визначена дата припинення можливості бойових дій), активних бойових дій (для яких визначена дата завершення бойових дій), активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси (для яких визначена або не визначена дата завершення бойових дій), тимчасово

окупованих Російською Федерацією територіях України (для яких визначена дата завершення тимчасової окупації) [15].

Разом з тим, цей Порядок також не надає відповіді щодо отримання відшкодування за земельні ділянки, які будуть вилучені із земель сільськогосподарського використання. С.С. Шрамко та А. Кошман зазначають, що наразі універсального механізму відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії РФ проти України немає і серед варіантів, які забезпечать відшкодування пропонує звернення до національних судів, судів іноземних країн, Європейського суду з прав людини, Міжнародного суду ООН, інвестиційного арбітражу, спеціально створених фондів або комісій [16, с. 371; 17]. Але, цілком зрозуміло, що такий шлях для відновлення порушеного права буде важко подолати більшості з постраждалих через складність цього процесу і держава має забезпечити більш сприйнятливі механізми для цього.

Повертаючись до аналізу постанови, зазначимо, що не зовсім логічною є передбачена у Порядку можливість фінансування розмінування на територіях, які включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією. На нашу думку, фінансування розмінування може бути здійснено лише після звільнення окупованих територій, на яких розташовуються відповідні постраждалі земельні ділянки і у разі наявності прямої зацікавленості у власника чи користувача у відновленні властивостей постраждалої земельної ділянки. Адже тільки після звільнення окупованих територій чи припинення активних бойових дій в місцях розташування земельних ділянок сільськогосподарського призначення є можливість провести належну оцінку завданої шкоди, встановити доцільність проведення відповідного відновлення, внесення до Міжнародного реєстру збитків і встановлення механізму відшкодування завданої шкоди. В іншому випадку, це призведе до

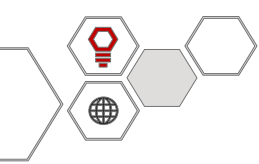

численних випадків зловживань, а це, у свою чергу, буде потребувати встановлення кримінальної, цивільної, господарської чи інших видів відповідальності для винних осіб.

Також вважаємо за необхідне внести зміни до законодавства, якими визначити коло осіб, які все ж таки можуть отримати відшкодування за втрачене майно у вигляді земельної ділянки, визначити питання щодо звільнення від оподаткування земельних ділянок на період проведення відновлювальних робіт на таких ділянках, але не більше ніж на 1 рік з метою уникнення зловживань з боку землевласників чи користувачів. Щодо механізму відшкодування шкоди, завданої воєнними діями земельним ділянкам сільськогосподарського призначення, то на нашу думку, він має бути схожим з вже відпрацьованим алгоритмом за іншими видами майна, а саме: подача заяви з повідомленням про подію та завдану шкоду, надання підтверджуючих доказів і обов'язкове занесення даної заяви до міжнародного Реєстру збитків для створення доказової бази майбутнього розгляду міжнародною Компенсаційною комісією, адже як встановлено Основним законом, земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Висновки. Чинне законодавство встановлює певні механізми відшкодування шкоди, завданої майну, проте вони є недосконалими та такими, що потребують свого корегування. Також є потреба у розробці і запровадженні у правове поле чіткого механізму відшкодування шкоди, завданої воєнними діями земельним ділянкам сільськогосподарського призначення. Враховуючи отримані результати дослідження можна зробити наступні висновки.

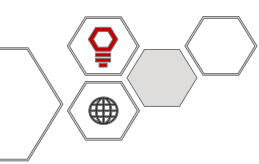
По-перше, чинне законодавство не містить механізму відшкодування шкоди, завданої воєнними діями земельним ділянкам сільськогосподарського призначення. По-друге, завдана шкода може бути відшкодована власнику чи

користувачу лише після звільнення окупованих територій, на яких розташовуються відповідні постраждалі земельні ділянки і лише у разі наявності прямої зацікавленості у власника чи користувача у відновленні властивостей постраждалої земельної ділянки. По-третє, слід визначити коло осіб, які можуть отримати таке відшкодування, визначити питання щодо звільнення від оподаткування на період проведення відновлювальних робіт, але не більше ніж на 1 рік з метою уникнення зловживань з боку землевласників чи користувачів. По-четверте, при визначенні механізму відшкодування обов'язково передбачити внесення інформації до Міжнародного реєстру збитків для створення доказової бази майбутнього розгляду міжнародною Компенсаційною комісією. Разом з тим, окремі з питань, що стосуються механізмів відновлення земельної ділянки сільськогосподарського призначення потребують проведення подальших наукових розробок в цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Шульга А.М. Земельні ресурси України під охороною закону про кримінальну відповідальність: монографія. Харків: Юрайт, 2019. 668 с.
2. Лісова Т.В. Правове забезпечення відновлення земель: теоретичні і практичні проблеми: монографія. Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого; ред. Г.М. Соловійова; відп. за вип. Н.М. Ярошенко. Харків: Юрайт, 2020. 394 с.
3. Мовчан Р.О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 1152 с.
4. І.О. Костяшкін, О.В. Луцюк. Правове забезпечення сталого розвитку як умова раціонального використання земель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* № 67 (2021). С. 144 – 150. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.29>

5. Резворович К.Р. Сучасний стан функціонування ринку землі сільськогосподарського призначення в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 3. С. 159 – 166. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-3-159-166>

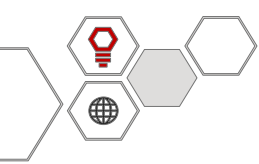
6. Дребот О.І., Тарнавський В.А. (2022). Сільськогосподарське землекористування: тенденції законодавчих змін земельної сфери воєнного часу. *Ефективна економіка*. № 7. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/146> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.7.7>

7. Міняйло А.А., Дмитренко Л.А. Наслідки впливу збройної агресії рф на територію України. С. 197 – 198. *Приватно-правові аспекти відбудови України на шляху європейської інтеграції*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції (м. Дніпро, 12 груд. 2023 р.) / упоряд.: д.ю.н., доц. К. Р. Резворович, М. В. Логінова. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 313 с.

8. Навроцький Д. Оренда земельних ділянок під час війни: умови договору та судова практика. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/orenda-zemelnih-dilyanok-pid-chas-viyni-umovi-dogovoru-ta-sudova-praktika.html>

9. Шашина М.В., Драбенко Т.Б., Улітко Т.В. Аналіз ефективності земельної реформи та вплив початку повномасштабної війни. *Economic Synergy*, 1, С. 124 – 135. <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-10>

10. Піддубний О.Ю. (2024). Ринок земель сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану. С. 89 – 91. *Пріоритетні напрями розвитку аграрного, земельного та екологічного права в сучасних умовах*: матеріали круглого столу, присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України Шелестова В.С. (м. Харків, 22 лют. 2024 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана; М-во освіти і науки України; НАПрН

України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. зем. та аграр. права, Каф. екол. права. Харків: Право. 424 с.

11. Аналітичне дослідження судової практики в Україні щодо компенсації за пошкоджене/зруйноване майно внаслідок збройного конфлікту. *Агентство ООН у справах біженців*. URL: https://archive.r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Sudova_praktyka_UKR.pdf

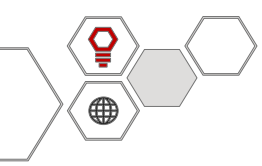
12. Н. Мамонова, О. Бородіна, Б. Кунс. Українське сільське господарство у воєнний час. *Транснаціональний інститут*. URL: <https://www.tni.org/uk/article/ukrainian-agriculture-in-wartime>

13. В.В. Мушенюк, О.С. Бісюк. Принципи відшкодування державою шкоди фізичним особам за втрату власності по причині військових дій. Том 2 № 2 (2026): *Аналітично-порівняльне правознавство*. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.31>

14. Деякі питання надання часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також часткової компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків. Постанова Кабінету Міністрів України № 1541 від 28.11.2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1541-2025-%D0%BF#Text>

15. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення гуманітарного розмінування. Постанова Кабінету Міністрів України № 284 від 12.03.2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/284-2024-%D0%BF?lang=uk#Text>

16. С.С. Шрамко. Правові механізми відшкодування шкоди жертвам воєнного конфлікту в Україні. Том 4 № 84 (2024): *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.51>

17. А. Кошман. Огляд національних та міжнародних механізмів захисту права власності, порушеного через агресію російської федерації. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/630/f18/bce/630f18bceed41958789112.pdf>